

Historien om Sverige för barn

JOEL RUDNERT*

Malmö universitet

Historien om Sverige med Farah är en serie i tio delar som berättar Sveriges historia från slutet av istiden till idag.¹ Serien består av tio korta avsnitt om cirka 15 minuter vilka består av dels valda klipp hämtade från vuxenversionen av samma serie, dels en programledare, Farah Abadi, som med jämna mellanrum dyker upp och reflekterar över, utvecklar och förklarar det som visas i filmen. Filmsekvenserna från vuxenserien har fått ett eget manus för att enklare och lättare förstås av den yngre målgruppen. I valet av sekvenser märks en önskan om att visa barn i bild vilket kan tänkas öka barnens möjligheter att leva sig in i programmet samtidigt som det begränsar våldsskildringar vilka är vanliga i vuxenversionen. Förekomsten av våld i tv-program avsedda för barn har ofta väckt debatt och det har blivit en viktig gren inom forskning kring barn-tv.² Det är därför inte förvånande att SVT lanserade Historien om Sverige med Farah på Facebook som en "mindre läskig version för familjen".³ Det finns också ett intresse för att undersöka tv:s möjlighet att vara en tillgång för barn. Inom denna gren har intresset för så kallad "*edutainment*" varit stort, ett begrepp som är en sammanslagning av de engelska orden *education* och *entertainment*. Genren föddes redan i tv:s barndom utifrån idén att barn på fritiden skulle undervisas i skolrelaterade ämnen på ett underhållande sätt.⁴

* Lektor i historia och historiedidaktik.

1. Ebba Ahlund, "Historien om Sverige med Farah", 2023, Sveriges Television.

2. Åsa Pettersson, *TV for children, how Swedish Public Service Television imagines a child audience* (Linköping 2013) s. 18.

3. Presentation av "Historien om Sverige med Farah", inlägg på SVT:s Facebooksida den 30 november 2023 (23/6 2024)

4. Pettersson (2013) s. 20.

Historien om Sverige med Farah är ett mycket bra exempel på *edutainment* och därför finns det anledning att ställa frågor om vad det är för historia som barnen förväntas lära av programmet och vilka möjligheter det ger för barnen att faktiskt lära sig något. I texten kommer därför fokus att ligga på det narrativ som förmedlas och hur historisk tid, som är en förutsättning för yngre barns lärande i historia, konstrueras.

Programledaren och historien

Programmet växlar mellan två helt olika former av berättande – dels klipp från vuxenversionen av serien, dels programledaren Farah. Det är stor skillnad på tilltalet i de filmade sekvenserna och på Farahs kommentarer. Berättarrösten till filmsekvenserna är neutral och saklig och inte särskilt barntillvänd förutom att manuset är förenklat. Farah, å andra sidan, är personlig – hon ryser när filmen behandlar pesten men gläds när människor i filmen har det bra. Förmodligen är det tänkt att filmsekvenserna uppskattas mer av de lite äldre barnen medan Farahs uppgift är att stötta och engagera de yngre. Farah når de yngre tittarna med hjälp av en säregen talgenre skapad just för programledare i tv-program för barn. Programledare i både barn- och vuxenprogram tittar rakt in i kameran, har ett direkt tilltal och skapar en pedagogisk ansikte-mot-ansikte-situation vars syfte är att de-mediera avståndet mellan tv:n och tittaren. I barn-tv förstärks effekten genom en växelvis verkan där barnet upplever att programledaren ser och ibland till och med hör barnet.⁵ Vad som kommer ut av detta är ett fiktivt "vi" som i hög grad engagerar yngre barn. I en sådan situation blir det möjligt för Farah att förhålla sig mer fritt till den historiska berättelsen. Hon får möjlighet att fundera på frågan om hur man kan veta något om vad som hände förr. Hon kan visa upp spännande kvarlevor, ta på sig dåtida kläder och smaka på historiska maträtter. Alla dessa grepp har potential att intressera också de yngsta barnen som kanske inte trolld binds av filmsekvenserna.

Vilka konsekvenser får då programledarrollen för den förmedlade historien? För det första ökar möjligheterna att barnen utvecklar historisk empati genom att de ges förutsättningar att göra det kognitiva temporala språng som det innebär att mentalt föreställa sig kvasinutid, det vill säga upprättandet av en fiktiv temporal utsiktspunkt i dåtiden som

5. Pettersson (2013) s. 132ff.

upplevs som nutid.⁶ Historisk empati och etablerandet av kvasinutid hör intimt samman i historisk fiktion men kan med fördel också användas i dokumentärer eftersom historisk empati ökar tittarens möjligheter att förstå hur dåtida människor upplevde sin verklighet.⁷ Liknande metoder används till exempel i historiska museum genom så kallade tidsresor där barn iklädda tidstypiska kläder leker att de reser i tiden.⁸

För det andra får Farah i sin fria roll möjlighet att förhålla sig moraliskt och empatiskt till historien vilket är ett viktigt didaktiskt förhållningssätt i historieundervisning.⁹ Trots risk för anakronismer och presentism kan Farah ledsamt konstatera hur krig, sjukdomar och fattigdom har drabbat människor och fråga tittaren om hur det skulle kunnat kännas att drabbas av sådant elände. Men Farah kan också glädja sig åt smarta uppfinningar, rösträtt och introduktionen av potatis och vaccin. Farah reflekterar ofta över dessa förändringar utifrån nutida förhållanden: "när man hör om gamla mediciner och läkemedel, då är man glad att man lever idag".¹⁰ Alla dessa grepp syftar till att engagera barnen i berättelsen.

Berättelsen om Sverige

Det första avsnittet inleds med att vi får möta Farah som funderar över hur serien egentligen ska inledas. "Jag vet knappt var jag ska börja det här med Sveriges historia, det är helt otroligt när man tänker på det, så mycket som har hänt under så lång tid. Men jag tänker att vi ska börja från början".¹¹ I alla berättelser måste det finnas en början, och genom att markera att "vi ska börja från början" görs barnen medvetna om att det är en berättelse vi ska få ta del av. Så vad är det då för berättelse programmet förmedlar? Man kan sammanfatta den som att det hela tiden blir bättre och bättre men varje gång det hastiga narrativa förloppet stannar upp och en längre utveckling görs över hur vanliga

6. Paul Ricoeur, *Time and Narrative Volume 3* (Chicago 1988) s. 107f.

7. Peter Seixas & Carla Peck, "Teaching historical thinking", i Alan Sears & Ian Wright (red.), *Challenges and prospects for Canadian social studies* (Vancouver 2004) s. 113.

8. Joel Rudnert, "En översikt över historiedidaktisk forskning med inriktning mot yngre", i Sven Persson (red.), *Barndom, lärande, ämnesdidaktik: Exempel från en forskningsmiljö vid Lärarytbildningen* (Malmö 2010) s. 81.

9. Keith C. Barton & Linda S. Levstik, *Teaching history for the common good* (London 2004) s. 91ff.

10. Ebba Ahlund, "Historien om Sverige med Farah: Präster och pest", säsong 1, avs. 4, 26 november 2023, Sveriges Television.

11. Ebba Ahlund, "Historien om Sverige med Farah: Jägare och offer", säsong 1, avs. 1, 5 november 2023, Sveriges Television.

människor lever så finner vi oftast elände i form av krig, sjukdomar och fattigdom. Utvecklingspilen går alltid uppåt trots att människor om och om igen drabbas av katastrofer. Riktigt bra blir det därför inte förrän vi når målet – dagens Sverige – som utgör slutpunkten för berättelsen, även om Farah förtjänstfullt avslutar sista avsnittet med att påminna oss om att vi förvaltar arvet av tidigare generationers slit men att vi också ska fortsätta förändra det som inte är bra.¹²

Historiens drivkraft är i programmet huvudsakligen människors vilja. Bönderna kommer till Sverige med en ny livsstil. Vikingar och ostindiefarare reser långt bort och kommer hem med spännande föremål. Återkommande kommenterar Farah sådana resor med hur sorgligt det måste ha varit att lämna sitt hem och sin familj. Barn har en tendens att kollapsa stora historiska skeenden till ändamålsförklaringar vilka ofta bara handlar om en eller några individer.¹³ Då de tillhörande filmsekvenserna också visar en bild på en resande vikingapojke eller en mindre grupp bönder förstärks sannolikt barnens förståelse av historien som ändamålsinriktad. Därför blir också förklaringarna i serien om kungar som vill utöka sitt lands gränser eller som vill skaffa mer makt rimliga för barn, även om programmets positiva framställning av "starka kungar" som Gustav Vasa och Gustav II Adolf ibland blir alltför tendentiösa. En värld där människor vill och gör saker är en begriplig värld för de yngre tittarna. Strukturella förklaringar gör sig oftast inte besvär i de yngre barnens värld och därför är det rimligt att serien inte lägger tid på mer komplexa orsaksförklaringar. Det finns dock ett sätt att komma runt problemet med en värld som verkar drivas av starka kungar. Grupper av människor framställda som kollektiva aktörer kan vara begripliga och i avsnitten om förändringarna från 1700-talet och framåt beskrivs kollektiva aktörer som driver på förändringar som till exempel etablerandet av tryckfriheten, förbättringen av arbetares villkor och införandet av kvinnlig rösträtt.¹⁴ Inslag som dessa har potential att hjälpa barnen att förstå en mer komplex historia.

12. Ebba Ahlund, "Historien om Sverige med Farah: Världens modernaste land", säsong 1, avs. 10, 11 februari 2024, Sveriges Television.

13. Keith C. Barton, "Narrative simplifications in elementary students' historical thinking", i Linda S. Levstik & Keith C. Barton (red.), *Researching history education: Theory, method, and context* (London 2008) s. 184, 196.

14. Ebba Ahlund, "Historien om Sverige med Farah: Frihet och uppfinningar", säsong 1, avs. 8, 28 januari 2024, Sveriges Television. Ebba Ahlund, "Historien om Sverige med Farah: Skola och fattigdom", säsong 1, avs. 9, 4 februari 2024, Sveriges Television.

Historisk tid

Farah står vid ett bord på vilken det står en vacker modell av en tidslinje med gräs, miniatyrer av djur och människor, stenar och hus. Medan Farah pratar sätter hon en liten symbol på en pinne i tidslinjen. Den kommer i varje avsnitt markera var på tidslinjen vi befinner oss. Tidslinjen är indelad i istid, stenålder, bronsålder, järnålder, vikingatid, medeltid och nya tiden. Längst till vänster ligger isen från istiden tjock och längst till höger anas miljonbyggets höghus. Tidslinjen är ett centralt verktyg i förmedlingen av historia. Den ger möjlighet att med blicken följa tiden fram och tillbaka och en tidslinje som är vackert pyntad kan ge ledtrådar till vad som är typiskt under de olika perioderna. Att dela in historien i perioder och skriva in dem på en tidslinje är i grunden ett politiskt projekt. Både perioderna och tidslinjen konstruerar långa kontinuiteter vilka kan användas till exempel i byggandet av nationella identiteter.¹⁵ Ändå är det rimligt att använda både perioder och tidslinjer eftersom studier har visat att de i undervisningen i historia hjälper också yngre elever att överblicka de stora sammanhangen i historien.¹⁶

Att kommunicera lång tid med barn är svårt. Programmet har därför klokt nog valt att begränsa användningen av årtal. Farah beskriver istället tid på ett vardagligt sätt: "titta här, det var en istid i en herrans massa år".¹⁷ Ordvalet kan förstås utifrån programmets önskan att nå barn som ännu inte kan använda och förstå numerär kalendertid. Barn utvecklar först en förståelse för tid genom vardagliga ord som "gamla dar" och "förr i tiden", sedan följer historiska periodbegrepp. Parallellt utvecklar barnen kalendertidens praktiker som jämna tidsspann, tio och 100 år, och sist följer förmågan att numerärt ange specifika årtal, och generella numerära men specifika begrepp som 1800-talet. Utvecklingen går från tid som ord till tid som siffror, och från relativ, 100 år sedan, till absolut tid, 1800-talet. Vi vet också att förmågan att orientera i tid utvecklas före de historiska sakkunskaperna och därför är det positivt att serien inte avstår från att med stöd av till exempel tidslinjen använda tidsangivelser

15. Joel Rudnert, *Bland stenyxor och tv-spel: Om barn, historisk tid och när unga blir delaktiga i historiekulturen* (Malmö 2019) s. 113ff.

16. Alan Hodkinson, "Does the English Curriculum for History and its Schemes of Work effectively promote primary-aged children's assimilation of the concepts of historical time? Some observations based on current research", *Educational Research*, 46:2 (2004) s. 99–117.

17. Ebba Ahlund, "Historien om Sverige med Farah: Jägare och offer", säsong 1, avs. 1, 5 november 2023, Sveriges Television.

som ligger inom barnens proximala zon.¹⁸ Proximal zon är ett utbildningspsykologiskt begrepp som betyder att ett barn klarar att förstå eller göra något med stöd även om de inte kan det själv än. Alla dessa olika tidspraktiker förekommer i programmet och därför blir det möjligt att tillfredsställa både de allra yngsta barnens behov såväl som de lite äldre.

Avslutning

Är det en bra serie? Ska föräldrar sätta sig med barnen i tv-soffan och avnjuta alla tio avsnitten? Ja det tycker jag. Det är förståeligt att historiekunniga ställer frågor om urval, historiska förenklingar, presentism, upprepningarna och om "starka kungar". Narrativet kan också väcka kritik eftersom det följer en trop om att allt hela tiden blir bättre. Men givet förutsättningarna med den mycket begränsade tiden på lite mer än två timmar förmedlar serien en svensk historia som är rik på perspektiv. Det traditionella narrativet om Sverige som ständigt utvecklas mot det bättre avbryts med jämna mellanrum och stannar upp vid vanliga barn, kvinnor och mäns vedermödor. Serien visar människan både när hon är som sämst och när hon är som bäst och möjligheterna att de yngre vill veta mer efter programmen är stor, tror jag.

18. Rudnert (2019) s. 178ff.